

Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

УДК 343.14

Марочкін Олексій Іванович

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України*

Marochkin Oleksii

PhD in Law, Senior Researcher

*Department of research problems of criminal procedure and judicial system
Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems*

ORCID: 0000-0002-0397-5036

**ВІДКРИТІ ДАНІ ЯК ДЖЕРЕЛО ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
OPEN DATA AS A SOURCE OF ELECTRONIC EVIDENCE IN
CRIMINAL PROCEEDINGS**

***Анотація.** У статті розглянуто питання використання відкритих даних як доказів у кримінальній процесуальній діяльності в умовах цифровізації правосуддя. Проаналізовано правові засади становлення електронних документів в Україні, їх сутність та правові засади.*

Особливу увагу приділено дослідженню сутності такого різновиду документованої інформації, яка циркулює на теренах кіберфізичного простору, як відкриті дані. Міжнародна Хартія відкритих даних називає відкриті дані оприлюдненими цифровими даними з такими технічними й нормативними характеристиками, щоб їх міг вільно використовувати,

повторно використовувати та розповсюджувати будь-хто, будь-де і в будь-який час.

Інформація у відкритому доступі, яка оприлюднена розпорядниками інформації (юридичними особами) для публічних потреб, або споживачами послуг (фізичними або юридичними особами) для публічних або приватних потреб, зазвичай отримується з Інтернету, як комунікаційному середовищі, й містить дані, створені користувачами та машиною, зокрема, документи, зображення, відео та аудіозаписи на веб-сайтах та платформах для обміну інформацією, опубліковані суб'єктами владних повноважень дані тощо. Таку інформацію будь-який представник суспільства може спостерігати, купувати чи запитувати, не вимагаючи особливого правового статусу чи несанкціонованого доступу. Особливістю такої інформації є те, що розпорядники зобов'язані її оприлюднювати на єдиному державному веб-порталі відкритих даних та на своїх веб-сайтах.

Характеризуючи інформацію із закритих джерел, слід зазначити, що такою інформацією є інформація з обмеженим доступом або доступом, що охороняється законом, але яка може бути отримана на законних підставах через приватні канали.

Наприклад, персональні дані фізичної особи, які віднесені до конфіденційної інформації, але опубліковані на платформах соцмереж в Інтернеті власноруч носієм персональних даних відповідно до правил користування сервісом у відкритому доступі (наприклад, Facebook). Вони стають загальнодоступною інформацією для третіх осіб, тож відкритими даними, які не становлять втручання у приватність особи. Єдиним питанням, на яке звертають увагу експерти, є необхідність переконатися, що такі дані оприлюднені за згодою їх власника, а не є наслідком зламу, витоку інформації, або її публікації третьою стороною без відповідних дозволів (наприклад, авторське право).

Для того, щоб електронний документ, отриманий з відкритих джерел, мав доказове значення, йому необхідно поєднувати в собі форму фіксації інформації (матеріальний об'єкт, носій інформації та його ознаки) та її зміст (відомості, інформація, яка може бути використана як доказ).

Беззаперечно, що розвиток комп'ютерних та інтернет-технологій, більш оцифрований світ відкривають нові можливості не лише для злочинців, а й правоохоронних органів. Сьогодні слідчі можуть збирати дані про потенційні порушення прав людини за допомогою таких загальнодоступних джерел, як відео та фотографії, інших матеріалів, завантажених в Інтернет, та публікації у соціальних мережах. В цьому аспекті цифрова методика встановлення фактів, що мають юридичне значення, навіть у режимі реального часу, озброює правоохоронців новими можливостями для проведення он-лайн розслідувань злочинів, які повністю або частково спираються на загальнодоступну інформацію.

Ключові слова: *електронні докази, цифровізація, відкриті дані, кримінальне провадження.*

Summary. *The article discusses the use of open data as evidence in criminal procedure in the context of digitalization of justice. The legal basis for the formation of electronic documents in Ukraine, their essence and legal foundations are analyzed.*

Particular attention is paid to the study of the essence of such a type of documented information that circulates in the vastness of cyber-physical space as open data. The International Open Data Charter defines open data as public digital data with technical and regulatory characteristics that can be freely used, reused, and disseminated by anyone, anywhere, at any time.

Open access information published by information administrators (legal entities) for public needs, or by consumers of services (individuals or legal entities) for public or private needs, is usually obtained from the Internet as a

communication medium and contains data created by users and machines, in particular, documents, images, videos and audio recordings on websites and platforms for information exchange, data published by public authorities, etc. Such information can be observed, purchased, or requested by any member of the public without requiring special legal status or unauthorized access. The peculiarity of such information is that administrators are obliged to publish it on the unified state web portal of open data and on their websites.

Characterizing information from closed sources, it should be noted that such information is information with limited access or access protected by law, but which can be obtained legally through private channels.

For example, personal data of an individual that is classified as confidential information, but published on social media platforms on the Internet by a personal data carrier in accordance with the rules for using the service in the public domain (for example, Facebook). They become publicly available information to third parties, so open data that does not interfere with the privacy of a person. The only issue that experts pay attention to is the need to make sure that such data is made public with the consent of its owner, and is not the result of hacking, leakage of information, or its publication by a third party without appropriate permissions (for example, copyright).

In order for an electronic document obtained from open sources to have evidentiary value, it needs to combine the form of information fixation (material object, information carrier and its features) and its content (information, information that can be used as evidence).

It is undeniable that the development of computer and Internet technologies, a more digitized world open up new opportunities not only for criminals, but also for law enforcement agencies. Today, investigators can collect data on potential human rights violations through publicly available sources such as videos and photographs, other material uploaded to the Internet, and social media posts. In this aspect, the digital methodology for establishing facts of legal

significance, even in real time, equips law enforcement officers with new opportunities to conduct online investigations of crimes that are fully or partially based on publicly available information.

Key words: *electronic evidence, digitalization, open data, criminal proceedings.*

Постановка проблеми. Цифровізація кримінального процесу обумовила запровадження електронних документів як доказів у кримінальному провадженні. Різновидом електронних документів є відкриті дані у формі державних інформаційних ресурсів, а також інформації, яка створюється і розповсюджується юридичними особами приватного права, а також фізичними особами.

В умовах дії воєнного стану в Україні й появи таких видів злочинів, як проти миру, безпеки людства, проти основ національної безпеки України, особливого значення набуває відкрита інформація, яка міститься в соціальних мережах, у кіберпросторі тощо. Така інформація має різний правовий режим доступу, порушення якого може завдати істотної шкоди інтересам особи, суспільства та держави. Тому актуальним є дослідження сутності нормативних засад обігу такої інформації, особливо з огляду на забезпечення прав особи на таємницю приватного життя та повагу до людської гідності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки відкриті дані є багатограним соціальним явищем, вони досліджувалися фахівцями з різних галузей знань, а саме: у сфері інформаційно-комунікаційних технологій (В.М. Брижко, В.М. Фурашевим [1], Ю.І. Когутом [2]), у сфері інформаційної культури (С.Н. Грипич, Л.М. Буравковою [3], О.В. Прудниковою [4]), у сфері соціології (П.В. Сінгер, Е.Т. Брукінг [5]) та ін. В той же час дослідження, присвячені відкритим даним як джерелу електронних доказів у кримінальному провадженні майже відсутні.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження в умовах цифровізації правосуддя відкритих даних як джерела електронних доказів у кримінальному провадженні та їх місця серед процесуальних джерел доказів.

Виклад основного матеріалу. Наслідком стрімкого розвитку та поширення інформаційних та цифрових технологій є налагодження електронно-комунікаційного обміну між відповідними пристроями та засобами, а також впровадження у 1990-х роках «Всесвітнього павутиння» (WWW) - глобальної та комунікаційної мережі Інтернет, а також розширення у 2000-х роках соціальних медіа. Як слушно вказує дослідник інформаційного суспільства Мануель Кастельс : «Інтернет є тканиною нашого життя. Якщо інформація – це сьогоднішній еквівалент електрики в індустріальну епоху, то Інтернет у наші часи можна порівняти як із електричною мережею, так і з електричною машиною завдяки спроможності поширювати силу інформації всією цариною людської активності» [6, с. 1].

WWW призначена для передачі даних і складається з фізично та логічно взаємоз'єднаних окремих електронних комунікаційних мереж, взаємодія яких базується на використанні єдиного адресного простору та на використанні інтернет-протоколів (IP), визначених міжнародними стандартами¹. Звідси випливає, що Інтернет завдяки цифровим технологіям перетворює цифрове письмо на алфавітне письмо, чим поєднує віртуальне та фізичне, утворюючи кіберфізичний простір внаслідок такої заміни паперових документів машинними. Останні отримали назву «цифрові», «електронні документи» (Е-документи), як такі, що створюються за

---

¹ IP – міжмережевий протокол Інтернету, який визначає формат унікальної адреси комп'ютера, під'єданого до мережі, та забезпечує механізм передачі пакетів даних мережею та розпізнавання вхідних повідомлень [6, с. 285].

допомогою інформаційно-комунікаційних систем на основі програмного забезпечення.

Е-документом є документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документів (ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»). Документознавство характеризує Е-документ (синоніми: машиночитаний, комп'ютерний документ) наступним чином : 1) технотронний документ, що створюється і «читається» за допомогою електронно-обчислюваної машини (ЕОМ), тобто комп'ютерний документ на машинозчитувальному носії інформації, для використання якого потрібні засоби обчислювальної техніки; 2) обмежений та завершений на конкретний момент часу масив інформації, зафіксований на машинозчитувальному носії як файл (набір файлів) з єдиними технічними та спільними змістовними характеристиками у неживій природі [7, с. 75-76].

Серед інформації, яка створюється, обертається, документується й циркулює на теренах кіберфізичного простору особливе місце займають відкриті дані, якими Міжнародна Хартія відкритих даних називає оприлюднені цифрові дані з такими технічними й нормативними характеристиками, щоб їх міг вільно використовувати, повторно використовувати та розповсюджувати будь-хто, будь-де і у будь-який час.

Складником відкритих даних є публічна інформація, яку Мануель Кастельс характеризує як інформацію, що має загальне користування, є загальнодоступною й націленою на задоволення потреб суспільства [6, с. 284]. Інформація у відкритому доступі, яка оприлюднена розпорядниками інформації (юридичними особами) для публічних потреб, або споживачами послуг (фізичними або юридичними особами) для публічних або приватних потреб, зазвичай отримується з Інтернету як комунікаційного середовища, й містить дані, створені користувачами та машиною, зокрема, документи, зображення, відео та аудіозаписи на веб-сайтах та платформах для обміну

інформацією, опубліковані суб'єктами владних повноважень дані тощо. Таку інформацію будь-який представник суспільства може спостерігати, купувати чи запитувати, не вимагаючи особливого правового статусу чи несанкціонованого доступу [8]. Це обумовлено її автоматизованим обробленням електронними засобами, вільним та безоплатним доступом до неї, також її подальшим впровадженням в практичну діяльність. Обсяг та різноманітність відкритих джерел невпинно розширюється внаслідок більшого обсягу використання Інтернету та інших цифрових ресурсів для обміну інформацією, в тому числі й за рахунок поширення соціальних медіа на відкритих онлайн форумах. Особливістю такої інформації є те, що розпорядники зобов'язані її оприлюднювати та регулярно оновлювати на єдиному державному веб-порталі відкритих даних та на своїх веб-сайтах.

Що стосується інформації із закритих джерел, то такою є інформація з обмеженим доступом або доступом, що охороняється законом, але яка може бути отримана на законних засадах через приватні канали, такі як судові процеси, або запропонована добровільно [8]. Наприклад, персональні дані фізичної особи, які віднесені до конфіденційної інформації, але опубліковані на платформах соцмереж в Інтернеті власноруч носієм персональних даних відповідно до правил користування сервісом у відкритому доступі (наприклад, Facebook). Вони стають загальнодоступною інформацією для третіх осіб, тож відкритими даними, які не становлять втручання у приватність особи. Єдиним питанням, на яке звертають увагу експерти, є необхідність переконатися, що такі дані оприлюднені за згодою їх власника, а не є наслідком зламу, витоку інформації, або її публікації третьою стороною без відповідних дозволів (наприклад, авторське право) [9, с. 290-306]. Технічно така інформація вважається відкритою, втім можуть існувати юридичні або етичні обмеження щодо її подальшого використання. Зокрема, прецедентна практика ЄСПЛ свідчить про те, що факт зйомки зображень у громадських місцях представниками влади не

складає акт втручання держави у особисте життя, втім буде вважатися таким, якщо відображення фіксується чи використовується [10].

Слід зазначити, що інформація, яка циркулює у суспільстві та використовується в будь-яких суспільних процесах, має назву соціальної інформації. Так, в сфері правозастосування обертається правова інформація – будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо (ст. 17 Закону України «Про інформацію»). Звідси випливає, що правова інформація за її функціональною ознакою, може бути пов'язана із правовим конфліктом, формуватися навколо нього або в ньому. Для його розв'язання використовуються різноманітні правові джерела та передбачені законом процесуальні форми. Вочевидь, що втягнута у сферу кримінального процесу, така інформація у вигляді об'єктів матеріального або віртуального світу може набувати доказового значення, визнаватися доказом. Стаття 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) доказами у кримінальному провадженні визнає фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Для нашого дослідження у цьому визначенні ключовою є така ознака, як «дані». Розглянемо ці питання докладніше.

У документознавстві «дані» - це, перш за все, відомості, отримані шляхом спостереження, вимірювання, логічних або арифметичних операцій і подані у формі, придатній для постійного зберігання, передачі та оброблення [7, с. 46]. Якщо ж звернутися до ст. 1 Закону України «Про інформацію», яка визначає інформацію як відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді, то можна зробити висновок про те, що терміни «фактичні дані», «відомості» та «інформація» є синонімами. Проте в умовах цифрового

середовища під дією процесуальних норм вони набувають особливого змістовного наповнення й форму, придатну для її оброблення електронними засобами. Наприклад, у ст. 84, 98 КПК йдеться про фактичні дані, у ст. 88, 95, 98, 99 КПК – про відомості тощо.

Для того, щоб електронний документ, отриманий з відкритих джерел, мав доказове значення, йому необхідно поєднувати в собі форму фіксації інформації (матеріальний об'єкт, носій інформації та його ознаки) та її зміст (відомості, інформація, яка може бути використана як доказ). Відкриті дані, отримані, наприклад з таких інформаційних ресурсів, як Реєстри, яких в Україні нараховується близько 350, можуть свідчити про зловживання службовим становищем з боку суб'єктів владних повноважень, корупцію, розкрадання державного та комунального майна тощо (наприклад, Єдиний державний реєстр судових рішень; Державний реєстр речових прав на нерухоме майно; Єдиний державний реєстр МВС; Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та ін.). А в умовах дії режиму воєнного стану в Україні й появою таких видів злочинів, як проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, проти основ національної безпеки України – державна зрада, колабораційна діяльність, пособництво державі-агресору, - особливого значення набуває відкрита інформація, яка міститься в соціальних мережах, у кіберпросторі. Тож очевидно, що від того, яким способом вдається зафіксувати інформацію залежить доля кримінальних проваджень, а саме становлення інформації як доказової та її оцінки з точки зору наявності таких якісних критеріїв, як належність, достатність, достовірність, допустимість. Й перевірка достовірності цифрових доказів безпосередньо пов'язана зі способом їх збирання та фіксації. У цифровому середовищі особливого значення набуває вміння слідчого обирати актуальну та достовірну інформацію, яка може бути використана для фактичних та юридичних висновків. Йдеться про такі якісні характеристики

інформації, як її релевантність, достовірність та доказовість, що сприятиме забезпеченню права особи на справедливий суд. Адже в непоодиноких випадках відкриті дані можуть бути неправдивими, тобто недостовірними або навіть нести дезінформацією. Якщо перша викликає сумнів щодо її правдивості, то остання створюється або поширюється навмисно з метою введення в оману задля завдання психологічної, соціальної або іншої шкоди охоронюваним законом інтересам. Тож доказова сила інформації означає її можливість довести або спростувати той факт, про який йдеться у справі.

Беззаперечно, що розвиток комп'ютерних та інтернет-технологій, більш оцифрований світ, відкривають нові можливості не лише для злочинців, а й правоохоронних органів. Сьогодні слідчі можуть збирати дані про потенційні порушення прав людини за допомогою таких загальнодоступних джерел, як відео та фотографії, інших матеріалів, завантажених в Інтернет, та публікації у соціальних мережах. В цьому аспекті цифрова методика встановлення фактів, що мають юридичне значення, навіть у режимі реального часу, озброює правоохоронців новими можливостями для проведення он-лайн розслідувань злочинів, які повністю або частково спираються на загальнодоступну інформацію. В якості таких розробок може бути використаний Протокол Берклі з ведення розслідувань з використанням відкритих цифрових даних, який описує професійні стандарти, які слід застосовувати при виявленні, збиранні, збереженні, аналізі та представленні цифрової інформації у відкритому доступі та її використання у міжнародних кримінальних розслідуваннях та розслідуваннях у сфері прав людини.

Слід враховувати, що цифрову інформацію можна отримати у відкритому доступі шляхом: 1) спостереження; 2) запиту щодо публічної інформації. Отримана із відкритих джерел інформація може мати доказову цінність та під час розслідування виступати в якості доказу факту (фактів),

тобто чи може вона довести або спростувати той факт, про який йдеться у справі, визначати правові або фактичні наслідки. У Протоколі Берклі сформульовані такі вимоги до інформації як доказу: а) надійність (правдоподібність або правдивість); б) достовірність (здатність працювати послідовно, надійно або відповідно до очікувань); в) справжність або дійсність (точність, правдивість або відповідність фактам).

Серед принципів, на яких будується розслідування кримінальних проваджень з використанням відкритих цифрових даних, виділяють, по-перше, професійні принципи (прозорість, компетентність, об'єктивність, законність, поінформованість про безпеку); по-друге, методологічні (точність, мінімізація даних, збереження інформації, безпека за замовчуванням); по-третє, етичні (гідність, тактовність, інклюзивність, незалежність, прозорість) [8].

Таким чином висновуємо, що відкрита інформація є одним із видів документованої інформації, як такої, що створюється, зберігається й передається за допомогою електронного обладнання. І не важливо, в якій формі створено процесуальний документ – паперовій чи електронній, він може виконувати лише одну функцію – бути доказом у кримінальному провадженні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В підсумку зазначимо, що відкриті дані в мережі Інтернет є певним юридичним феноменом, залучення яких до юридичних процедур як доказів можливе лише на умовах використання технічних та програмних засобів для одержання інформації, яка на них зафіксована. Вони не можуть сприйматися безпосередньо, а потребують використання технічних та програмних пристроїв для одержання відповідної інформації за допомогою метаданих, які її характеризують й можуть ідентифікувати, виявити походження або історію створення доказів, а також відповідні дати і час її створення цифрових даних.

Подальший можливий розвиток концепції відкритих цифрових даних як доказів у кримінальному провадженні пов'язаний з доповненням ст. 99 КПК щодо електронних доказів як джерел доказів.

Література

1. Брижко В.М., Фурашев В.М. Конвергенція новітніх технологій: стан і перспективи змін у інформаційних відносинах. *Інформація і право*. 2017. № 1 (20). С. 51-67.
2. Когут Ю.І. Цифрова трансформація економіки та проблеми кібербезпеки : практич. посіб. Київ : Консалтингова компанія «СІДКОН», 2021. 368 с.
3. Грипич С.Н., Буравкова Л.М. Інформаційна культура: теоретичні засади та досвід : навч. посіб. ; за заг. ред. С.Н. Грипич. 2-ге вид., допов. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2018. 344 с.
4. Прудникова О.В. Філософія інформаційної культури : навч. посіб. Харків : Право, 2017. 328 с.
5. Сінгер П.В., Брукінг Е.Т. Війна лайків. Зброя в руках соціальних мереж. Харків : Книжковий Клуб «Сімейного Дозвілля», 2019. 320 с.
6. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. К. : Вид-во «Ваклер» у формі ТОВ, 2007. 290 с.
7. Швецова-Водка Г.М. Документознавство: словник-довідник термінів і понять : навч. посіб. К. : Знання, 2012. 319 с.
8. Протокол Берклі з ведення розслідувань з використанням відкритих цифрових даних. *Центр з прав людини. Юридична школа Каліфорнійського університету в Берклі*. Нью-Йорк, Женева, 2020. Переклад з англ. на укр. мову Зюзь О.В. URL: <https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2022/03/Berkeley-Protocol-Ukrainian.pdf> (дата звернення: 25.11.2023).

9. Сорока Н.Є. Авторське право і суміжні права в інформаційному суспільстві: європейський досвід : монографія. Харків : Право, 2019. 334 с.
10. Case of Peck v. The United Kingdom (Application no. 44647/98). Judgment Strasbourg, 28 January 2003. *European Court of Human Rights*. 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-60898%22%5D%7D> (дата звернення: 25.11.2023).

References

1. Bryzhko, V.M., & Furashev, V.M. (2017). Konverhentsiia novitnikh tekhnolohii: stan i perspektyvy zmin u informatsiinykh vidnosynakh [Convergence of the latest technologies: state and prospects of changes in information relations]. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 1 (20), 51-67 [in Ukrainian].
2. Kohut, Yu.I. (2021). Tsyfrova transformatsiia ekonomiky ta problemy kiberbezpeky: praktych. posib. [Digital transformation of the economy and cyber security challenges: a practical guide]. Kyiv: Konsal'tynhova kompaniia «SIDKON» [in Ukrainian].
3. Hrypych, S.N., Buravkova, L.M. (2018). Informatsiina kultura: teoretychni zasady ta dosvid: navch. posib. [Information culture: theoretical foundations and experience: a study guide]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kondor» [in Ukrainian].
4. Prudnykova, O.V. (2017). Filosofiia informatsiinoi kultury: navch. posib. [Philosophy of information culture: a study guide]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
5. Sinher, P.V., Brukinh, E.T. (2019). Viina laikiv. Zbroia v rukakh sotsialnykh merezh [War of likes. Weapons in the hands of social networks]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Simeinoho Dozvillia» [in Ukrainian].

6. Kastels, M. (2007). Internet-halaktyka. Mirkuvannia shchodo Internetu, biznesu i suspilstva [Internet galaxy. Considerations regarding the Internet, business and society]. K.: Vyd-vo «Vakler» u formi TOV [in Ukrainian].
7. Shvetsova-Vodka, H.M. (2012). Dokumentoznavstvo: slovnyk-dovidnyk terminiv i poniat: navch. posib. [Document studies: a dictionary-reference of terms and concepts: a study guide]. K.: Znannia [in Ukrainian].
8. Protokol Berkli z vedennia rozsliduvan z vykorystanniam vidkrytykh tsyfrovyykh danykh [The Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations]. (2020). *Tsentr z prav liudyny. Yurydychna shkola Kaliforniiskoho universytetu v Berkli – Human Rights Center. The University of California, Berkeley School of Law*. Niu-York, Zheneva. Pereklad Ziuz O.V. Retrieved from <https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2022/03/Berkeley-Protocol-Ukrainian.pdf> [in Ukrainian].
9. Soroka, N.Ie. (2019). Avtorske pravo i sumizhni prava v informatsiinomu suspilstvi: yevropeiskyi dosvid: monohrafiia [Copyright and related rights in the information society: European experience: monograph]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
10. Case of Peck v. The United Kingdom (Application no. 44647/98). Judgment Strasbourg, 28 January 2003. (2003). *European Court of Human Rights*. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-60898%22%5D%7D>.